

MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

La biblioteca anarquista de Montserrat

- L'abadia conserva l'únic exemple conegut de biblioteca catalogada de l'exercit republicà.
- El monestir i Memoria.cat col·laboren per publicar aviat els noms de 928 soldats que van passar per l'hospital militar.

El doctor Pere Tarrés i el noieta Joan Parellada, rebent la benedicció d'un monjo abans de viatjar a Barcelona per demanar ajuda, el 21 de juliol de 1936 ARXIU FOTOGRÀFIC DE MONTSERRAT / AHM.

n	nombres	Edat	Bl.	CP	Ban	diagnòstic	alta	alta
2771	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2772	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2773	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2774	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2775	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2776	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2777	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2778	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2779	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936
2780	Juan Antonio Garcia	25	1912	1	1	fractura de fémur	1936	1936

Dues pàgines del llibre de registres dels ferits ingressats a l'hospital l'agost de 1938 ARXIU HISTÒRIC DE MONTSERRAT.

La caixa metàl·lica amb què van protegir la marededéu, exposada a la Biblioteca de Montserrat EMILI BELLA.

El comissari de la Generalitat Carles Gerhard amb la seva muller, Teresa Hortet, el 1938 ARXIU FAMÍLIA PI I SUNYER / ARXIU HISTÒRIC DE MONTSERRAT.

EMILI BELLA - MONISTROL DE MONTSERRAT

Tot va començar fa cinc anys, quan la bibliotecària de Montserrat Àngels Rius va trobar unes caixes en un altell que contenien tot de llibres amb targetes de préstec que no tenien res a veure amb el Servei de Biblioteques del Front que va impulsar el director de la Biblioteca de Catalunya, Jordi Rubió i Balaguer, per donar assistència literària d'entreteniment i culturitzar els soldats durant la guerra, sinó que el 90% dels exemplars pertanyien al CRIM número 15, acrònim de Centre de Reclutament i Instrucció Militar: eren llibres que provenien del servei oficial de l'exèrcit de la República espanyola, obres políticament molt compromeses, comunistes i sobretot anarquistes, a més de literatura russa i teatre. La majoria eren per convèncer ideològicament els soldats en les estones de formació o lleure.

“És un cas únic. El de Montserrat és l'únic exemple catalogat conegut del que podia ser una biblioteca dels soldats de la República”, contextualitza Rius. Si bé és cert que a Ontinyent hi ha un col·legi de franciscans que havia estat hospital de sang de les Brigades Internacionals on institucions estrangeres enviaven llibres, el fons està per catalogar, a diferència de Montserrat, on Rius s'ha preocupat d'inventariar-los. Testimonis de l'època parlen de fins a 300 exemplars, dels quals se n'han pogut conservar i localitzar uns 160, de manera que ja es pot fer un retrat bastant fidedigne del que podia ser una biblioteca d'aquest tipus.

Per entendre què hi fan llibres comunistes i anarquistes a Montserrat cal remuntar-se a l'inici de la guerra. Amb l'esclat de la contesa, la Generalitat es va apropiat del monestir, igual com d'institucions religioses de Vic i Ripoll, per protegir-los de saquejos i incendis, com els que hi va haver a Manresa, Barcelona o tants altres llocs.

Al principi hi van instal·lar un hospital per a tuberculosos, però el van traslladar a Barcelona, de manera que el monestir va quedar buit. El 1937 es va instal·lar un primer hospital militar a la Colònia Puig –avui abandonada i en un estat deplorable–, l'únic lloc de la muntanya on hi va haver soldats aquell any. I és allà on ja hi ha constància d'una biblioteca embrionària per a la tropa. L'any següent el front de l'Ebre es desbordà i l'exèrcit necessita desocupar els hospitals de Barcelona i Manresa de forma urgent per atendre els ferits més greus, de manera que els de llarga durada els envien a Montserrat, on creen l'anomenada Clínica Militar Z (zeta en el sentit que és l'últim lloc on recuperar-se). L'hospital va

arribar a albergar prop de 3.000 soldats. Aleshores sí, habiliten l'actual hotel, el museu i altres dependències montserratines per als soldats en recuperació. L'edifici de Nostra Senyora –de planta triangular, davant de la sortida del cremallera– es va destinar a l'enduriment, o rehabilitació. A baix hi havia biblioteca, farmaciola, dependències per a classes de culturització i, al terrat, fins i tot s'hi va instal·lar un velòdrom, del qual no en queda res.

“El que és novedós de Montserrat va ser aquest centre d'enduriment, ideat pels doctors Joan Navés i Joaquim Ral. Per primera vegada hi va haver un hospital que es va ocupar de la recuperació dels ferits a través de processos de rehabilitació i de gimnàstica amb la finalitat de reincorporar els soldats al front”, explica Rius. També realitzaven diversos tallers, de serralleria, sabateria, fusteria i impremta per ocupar la ment.

Ja des que va marxar l'hospital per a tuberculosos, les autoritats van potenciar el turisme i les visites institucionals. “Es podia entrar a visitar el monestir, això tenia un gran atractiu perquè fins aquell moment havia estat un lloc de clausura, ningú sabia com era per dintre. Surten anuncis als diaris que diuen: veniu a veure los bravos milicianos. Els autobusos anaven fins a la Colònia Puig, allà visitaven els soldats i després pujaven fins a Montserrat. Per molt que hi hagués guerra, el front estava lluny”, continua la investigadora.

'La Internacional', a l'orgue

Hi ha imatges de visites del president Lluís Companys amb el lehendakari José Antonio Aguirre o de la penúltima reunió de les Corts de la República, amb Juan Negrín, celebrada en secret al refector dels monjos, l'1 de febrer de 1938. Van cobrir les imatges religioses amb tapissos procedents del Museo del Prado. D'altra banda, La Internacional va arribar a sonar a l'orgue del presbiteri durant la visita del secretari general del PSUC, Joan Comorera.

Quan els soldats han de marxar precipitadament del monestir per l'avanç franquista, s'emporten tota la documentació per no deixar pistes a l'enemic i s'enduen els matalassos i el material mèdic amb la intenció de muntar un hospital a Camprodon, en el camí cap a l'exili. Però deixen quelcom molt valuós: llibres. Rius calcula que en marxar els soldats hi havia dos nuclis on van quedar llibres, el de l'edifici de Nostra Senyora, on ara hi ha les oficines de L'Agrícola Regional, que administra el santuari, i, a dins del monestir, en una ala del claustre on havien habitat un espai que anomenaven el rincón del herido.

“Potser no es va considerar en aquell moment introduir aquests llibres al catàleg de la biblioteca, però no es van llençar. Es va dir, això ara no convé, es deixa en caixes i Déu dirà. Trobo que això diu molt de la comunitat, que estava ressentida perquè havien assassinat vint-i-tres monjos fora de Montserrat. Però en canvi el director de la biblioteca va decidir no desfer-se'n i al cap de vuitanta anys els hem pogut treure sense fer mal ni ofendre ningú”, celebra la bibliotecària.

La marededéu, emparedada

Rius ha recollit la investigació en el llibre Impremta i biblioteca a l'hospital militar de Montserrat 1936-1939 (Publicacions de l'Abadia de Montserrat) i ha comissariat una exposició de consum intern de la comunitat montserratina a la biblioteca on es poden veure peces curiosíssimes que expliquen històries força desconegudes dels fets de la guerra a Montserrat, com ara la caixa de metall que van fer expressament per protegir la marededéu que van amagar i emparedar en algun lloc del monestir per protegir-la. “La que van deixar al seu lloc habitual ningú no va saber fins molt després de la guerra que no era la imatge original. Fins al punt que Carles Gerhard, comissari de la Generalitat, quan marxa de Montserrat, va fer fer una caixa de fusta a un fuster de Collbató per portar la marededéu a Barcelona. Si hagués sabut que era una còpia, no s'hi haurien entretingut en un moment tan perillós. La còpia queda custodiada a Barcelona pensant-se que era l'original i l'original mai no va marxar del monestir”, explica Rius.

Gerhard figura entre els principals noms responsables de salvar i tenir cura de l'abadia durant la guerra. Pertanyia a la Unió Socialista de Catalunya. “Era una persona com a mínim agnòstica, la seva missió aquí no era venir a salvaguardar un bé religiós sinó un bé cultural, i això va ser un gran encert”, valora Rius. S'hi va estar fins al final de la guerra, quan va marxar cap a l'exili havent enterrat el pare i la dona a Montserrat. Abans d'ell, la Generalitat va designar comissari, durant només onze dies, el dramaturg Joan Puig i Ferrer, “però onze dies molt importants, perquè es tractava de treure totes les persones que hi havia a Montserrat, 700 estiuejants i monjos, que estaven en perill de mort evident, i de tornar tots els nens de l'escolania a casa seva”. “Es van organitzar autobusos i cotxes particulars per treure els monjos camuflats”, recorda la investigadora.

Altres responsables de salvaguardar el monestir són l'abat Antoni Maria Marcet, que va demanar al doctor Pere Tarrés, que estava fent uns exercicis espirituals a Montserrat, que anés junt amb el novici Joan Parellada a Barcelona a demanar ajuda perquè ja es veien fumejar les esglésies del voltant, a Olesa, Esparreguera, Manresa... Es van adreçar primer al conseller de Sanitat, el doctor Manuel Corachan; també hi va tenir un paper destacat el de Governació, Josep Maria Espanya, que va ordenar l'enviament d'un contingent de Mossos d'Esquadra; el doctor Joan Solé i Pla, que va fer posar cartells que advertien que era un edifici apropiat per la Generalitat; i el conseller de Cultura, Ventura Gassol, que va coordinar-ho.

D'altra banda, el doctor Josep Riu Porta, director de l'hospital, explica a les seves memòries que va desobeir l'ordre del cap de sanitat de l'Exèrcit de l'Est, Carlos Díez, de dinamitar el monestir. “Una orden no se discute, se ejecuta, li va dir. S'hi jugava un consell de guerra. Això li va valdre perquè després de la guerra tingués avals per poder tornar de l'exili i tornar a exercir de metge”, relata Rius.

L'abat Aureli Maria Escarré, aleshores monjo, també va tenir un paper important quan va entrar a Montserrat abans que arribessin les autoritats militars franquistes, ja que és ell qui els obre la porta, simbolitzant que són els propis monjos els qui recuperen el monestir, no pas les forces sollevades els qui els el retornen.

El llibre també recull la descoberta d'un llibre amb la relació de 928 soldats que van passar pel pavelló I de l'hospital durant l'agost de 1938. Es va quedar per error al monestir en confondre's el llibre amb els volums de l'Hostatgeria, fins que l'arxiver un dia organitzant-los el va descobrir. Hi consta el diagnòstic dels convalescents, la data d'entrada a l'hospital, la procedència, la data de sortida, el cos al qual pertanyien i el destí final. El 45% tenien ferides de metralla i el

22%, de bala. L'abadia està en converses amb la pàgina Memoria.cat, dedicada a rescatar la memòria, per publicar abans d'un any els noms dels soldats.

Igualment, Rius ha documentat la identitat del contingent de Mossos que va custodiar el monestir durant la guerra. L'exposició també inclou un fotograma de la pel·lícula Sierra de Teruel, encarregada pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat a Max Aub i André Malraux. S'hi veu una escena en què una corrua de persones baixen un ferit fent zig-zaga des de les coves del Salnitre de Collbató. Són els soldats que es recuperen a Montserrat fent de figurants.

Descobert un segell editorial

Una altra de les aportacions cabdals de Rius és haver descobert un segell editorial que no es coneixia fins ara obra del poeta de la Generació del 27 Manuel Altolaguirre, conegut per haver editat durant la guerra a Montserrat llibres de Pablo Neruda, César Vallejo i Emilio Prados amb un paper que en una carta a l'Havana el 1941 al seu amic José Antonio Fernández de Castro afirma que es va fer amb "ropas y vendajes, trofeos de guerra, una bandera enemiga y la camisa de un prisionero moro". La bibliotecària ha comprovat que el paper es va fer a Capellades. A partir de les marques d'aigua que va deixar Altolaguirre, una cicatriu que Rius identifica amb "una metàfora d'una marca de guerra", mirant el paper a contrallum, ha detectat les mateixes marques de les edicions de Neruda en un segell de les Ediciones del Comisariado del Ejército del Este desconegudes fins ara, en aquest cas de llibres de contingut polític. I és que els monjos van deixar enrere un dels millors tallers d'impremta del país.

Bella, Emili. (06/06/2023). La biblioteca anarquista de Montserrat. El Punt Avui. Extret 27/06/2023 de <https://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/2297635-la-biblioteca-anarquista-de-montserrat.html>